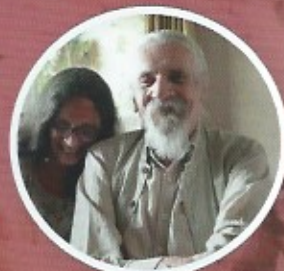

Van onze correspondent ter plaatse

XV. Te Leer

Hubert Decler
(1st Lat Gr 1958)

Een der drie boeken die we sterk aanraden aan studenten ingeschreven voor het opkomend semester in het buitenland (Nepal: Tibetaanse en Himalayaanse Studies) is Matthew Kapstein's "Tibetaans Boeddhisme—een zeer korte inleiding." Het vangt aan met een betekenisvolle anecdoten. De auteur bevindt zich in de residentie van een Tibetaanse lama, in de afgelegen bergstreken van Nepal, op een vroege lentemorgen midden in de 1970er jaren (III. 1):

Ik was uitgenodigd voor thee en voor een gesprek met mijn geleerde gastheer betreffende een uitdagend onderwerp: de natuur van het bewustzijn in de boeddhistische wijsbegeerte. Terwijl we mijmerden over een moeilijke passage in een achtste-eeuwse Indiase tekst die vooropzette dat de geest niet een onderzoeksobject kan worden van zichzelf, werden we plots onderbroken door de lama's dienaar. Deze fluisterde de leraar in het oor dat een lokaal echtpaar was aangekomen met een dringend probleem, en kon hij hen binnenlaten? De lama gaf zijn toestemming, en het echtpaar—landbouwers die hun kudde lieten grazen op de grasvelden net boven het klooster—trad binnen, bleek en zichtbaar bevend van benauwdheid. De vorige nacht was een duivelse geest de vreeshaas binnengedrongen, had daar vonken doen ontbranden met een krakend geluid, wat bijna een paniek onder de kudde veroorzaakt had. Welke wandaad hadden ze gepleegd om aldus het slachtoffer te worden van dergelijke demonische woedeaanval? En nu de vervloeking op hen was gevallen, hoe deze tot bedaren te brengen? Diep neerbuigend voor de lama smeekten ze om zijn bescherming en plaatsten een klein handvol bankbiljetten op de tafel voor hem als een offerande, samen met een kom frisse yoghurt van hun koeien.

De lama stelde alles in het werk om hun geest tot bedaren te brengen, en op adem te laten komen. Hij deed hen neerzitten, liet thee en koekjes opdienen, en in detail herhalen wat hen overkomen was (intussen had ik voor mezelf de demonische aanval begrepen als het zich voordoen van dat vreemd [en nog immer door de fysica niet duidelijk verklaard] meteorologisch fenomeen, soms 'vuurbal' of 'bolbliksem' genaamd). Hij nam daarop zijn astrologische almanak ter hand, doorbladerde en bestudeerde die voor een paar minuten, dan wierp hij de 'waarzeggende' teerlingen—immer dichtbij ter zijner beschikking op tafel—en telde vervolgens op zijn rozenkrans de numerologische combinaties af. Na wat waarschijnlijk voor het doodsbange koppel een eeuwigheid leek leunde hij voorwaarts en sprak hen toe in de geruststellende bewoordingen van een ouder die een verschrikte kind kalmeert. 'Er zijn geen aanduidingen dat iets ernstigs heeft plaatsgegrepen,' legde hij uit; 'je veestapel wordt geenszins bedreigd en jijzelf noch je kinderen zullen last hebben van ziektes door boze geesten veroorzaakt of enige gelijkaardige tegenslag. Alleen een tijdelijke verstoring van de elementen, het gevolg van minieme fouten en karma van weleer, is in het geding. Om je karma te zuiveren en deze moeilijkheden te overwinnen volstaat het dat je dagelijks een sang ritueel—een rookoffer van ciprestakken, speciaal gericht aan de geesten van het milieu—uitvoert en de *Om mani padmé hūm* mantra van Avalokiteshvara, de bodhisattva van het medelijden, 1.000 keer opzegt. Doe dit en je problemen zullen verzwinden. Bovenal, wees zonder vrees.' ...

De lama gaf hen geknoopte "beschermingskoordjes," een paar gewijde pillen, een slokje geperfd water, en prevelde enige gebeden, terwijl hij hen even aanraakte bij de kroon van hun hoofd. Het echtpaar, nog immer zenuwachtig, maar met een gelaatsuitdrukking van hernieuwde levensmoed nam afscheid.

De lama keek op, glimlachte goedmoedig, en zei: "Waar waren wij? O ja, 'de geest kan niet [worden aangewend om] de geest [d.w.z., zichzelf te] aanschouwen,' dat was het, niet?"

het en gaf het op na drie minuten; voortaan zou hij zich concentreren op psychologische fenomenen van menselijke geestesstoringsen, en het gedrag (en voornamelijk de gedragsafwijkingen) bij dieren. En hoe deze tot een herontdekking 'normaalheid' terug te leiden. In een boeddhistisch traktaat, daarentegen, laat zich dit dilemma ongeveer als volgt formuleren:

Objectie: Ja maar, kan de geest zichzelf aanschouwen?

Antwoord: Een ongetrainde geest staat geen minuut stil. Als het geen dingen van het verleden oprakelt, fantaseert het over de toekomst—tenzij het zich in gewone apathie verschuilt, als een zonnebadende hagedis (sommigen, in welzijnsoorden, houden dit soort van zalige trance voor 'meditatie'). Maar een getrainde geest kan zich gemakkelijk op één iets in het heden concentreren, zonder anecdoten van 't verleden te herkauwen of over de toekomst te gaan dagdromen.

Dat is de eerste vereiste: een voorafgaande 'shamatha' training in het kalm toeven op een enkel onderwerp.

Dit houdt verband met de essentie der boeddhistische wijsbegeerte: theoretisch bij aanvang; maar telkens gevolgd door een praktisch nagaan 'of het wel zo is,' proefondervindelijk van aard.

Voor Kapstein, hoogleraar te Parijs en te Chicago, maar bewonderd over de ganse wereld, "auteur van vijftien boeken" benevens van een massa essays van wijd-uitlopende aard, is het duidelijk het boeddhisme is in de eerste plaats, en uitsluitend, een hermeneutische onderneming, gewijd aan het beantwoorden van filosofische kopbrekens via de interpretatie van teksten. Zijn verslag geeft trouwens de indruk dat de lama zelf zich zo veel liever, ja, uitsluitend, met dergelijke studie zou bezighouden, ware het niet, helaas, dat zijn cliënteel andere zorgen heeft.

De Bhoetanese leraar Dzongsar Khyentse, daarentegen, citeert ergens in een publieke toespraak (in zijn *Siddhartha's Intent series*, op YouTube) datgene waarvoor zijn filosofie-leraar hem op de eerste dag van zijn cursus verwittigde: "Boeddhistische filosofie is een merkwaardig iets. Het is beslist een geweldige hulp, ... tot op een punt. Maar als je je gaat inbeelden daarin het alfa en omega van alles te vinden, word je een volslagen idioot." Al lezend/ mijmerend/ zijn opinie neerschrijvend over alles en nog wat, wordt het proefondervindelijke aspect immers, zodoende, vaak uitgesteld. Mede omdat het zo gemakkelijk lijkt, 'niet moeilijk genoeg,' zo al niet vanzelfsprekend (men weet immers de uitkomst min of meer vooraf). Het bekomen van het 'hermeneutisch inzicht' stelt het uitstekend zonder deze niets terzake doende 'omweg.' Uitgesteld dan ook tot wat men in het Nepals bestempelt als *bholi*, *parsi*, *hola*: 'morgen, overmorgen, nooit.'

Kapsteins relaas doet me denken aan een gelijkaardige onderbreking die ons overkwam, jaren geleden, net toen ik een Lama's (III. 2) leerling geworden was. Zij het met een gans andere uitkomst. Even van 't begin af aan vertellen, om de context van mijn toenmalige training duidelijk te maken.

De opdracht was als volgt. De eerste dag zou ik pagina 1 van buiten leren, en deze de volgende ochtend reciteren in de tegenwoordigheid van de Lama. De tweede dag: pagina's 1 en 2; de derde dag: pagina's 1, 2 en 3; en zo verder, tot ik het ganse meditatie-scenario uit het hoofd kende.

Ideaal gaat men, na de initiatie te hebben ontvangen, dagelijks door de liturgische tekst in de relatieve afzondering van een retraite, studeerkamer of, zo mogelijk, ergens in een berghut. Maar in deze drukke tijden moet het vaak om het even waar gebeuren: in een taxi of trein, in een dokters wachtkamer, bij het afwachten van zijn beurt in een supermarkt, of zelfs op de fiets midden het drukke verkeer. Om alle nieuwsgierigheid van omstanders te vermijden is de allereerste vereiste dan ook de memorisatie van de basistekst. Naarmate men met de praxis vertrouwd geraakt, integreert men geleidelijk ook meer en meer elementen van de commentaar.

Ik was echter nog lichtjaren daar vandaan. Elke morgen vroeg om zes

Eerst en vooral het specifieke onderwerp van de discussie: kan de geest zichzelf tot onderwerp nemen? William James (1842-1910) probeerde

uur sprong ik op mijn zware Hero fiets (*made in India*) voor de ongeveer 10 km die mijn huis in Swayambhu scheidden van het Kyirong klooster te Boudha; onderweg de Tibetaanse tekst van de Bliksem Terreur liturgie mentaal herhalend, zo mogelijk met de intonatie van mijn leraar.⁵

Maar deze morgen, aangekomen bij de lijkenverbrandingsplaats van de Chamundi tempel, aan de overkant van de Vishnu-mati rivier, viel mijn geheugen plots stil—een totaal blank. Hoe vaak ik ook de vorige lijn herhaalde, het vervolg wilde maar niet komen; hoe vluchtig en zonder haperingen het nochtans de vorige avond telkens, bij elke herhaling, verlopen was. Er zat niets anders op: ik remde, steeg af en parkeerde mijn fiets, op een paar meter van waar de vroege voorbijgangers zich een paar minuten de handen warmden bij een onlangs aangestoken brandstapel; zo gewoontjes en vertrouwd was hen het gebeuren (!). Ik haalde mijn tekst te voorschijn uit mijn schouderzak; en een blik volstond om me op slag het vervolg te herinneren, zelfs de kadans ervan. Ik herbegon de recitatie vanaf pagina 1 en het vloeiende vlot terwijl ik naarstig voortfietste.

Dan kwam ik voor een tweede blank te staan. Ik herhaalde verschillende keren de vorige zin, maar er was niets aan te doen behalve opnieuw halt te houden en mijn tekst te raadplegen. Hier ging het iets moeilijker, want er was een scheldpartij aan de gang tussen twee vrouwen van middelbare leeftijd, omringd door een aangroeiende groep toeschouwers—schijnbaar een beschuldiging omtrent een diefstal van water, hetgeen de tegenstander bij hoog en bij laag afloog. Op zeker ogenblik lichtte de ene dame haar sari naar omhoog en uitte een verwensing terwijl ze haar (*Osténs*) cinema uitdagend ontblootte, naar haar tegenstander gericht. Ik draaide kuis de ogen weg van het gebeuren; weer had ik de recitatie beet na een enkele blik op de tekst, maar nu begon ik echt zenuwachtig te worden. En bij een derde keer van een totaal blank in mijn geheugen groeide het aan tot paniek.

We waren ongeveer bij pagina 26 beland, maar tot mijn grote verwondering moest ik deze dag, en ook de volgende dagen, niets meer reciteren. Nauwelijks was de les van de dag aangevangen—we waren bij het tekenen van de twee-dimensionale mandala⁶ beland, gans op proporties gebaseerd, alles met het kompas en zonder ooit maar een millimeter te meten—toen we enig rumoer hoorden buiten aan de deur. De assistent van de leraar poogde een jong echtpaar tot wachten aan te manen, want "Khen Rinpoché is bezig, mag niet worden gestoord." Maar aan deze kant van de deur gaf de leraar het omgekeerde bevel: "Vlug! Laat ze binnen. Dit is dringend!"

Het bleek een jeugdig Sherpa echtpaar te zijn met een baby van een paar dagen oud. Daar lag het probleem: de kleine peuter weigerde koppig de moeder melk te aanvaarden, en dit sinds bijna een volle twee dagen. Elk moment telde nu. "Kom terug morgen, zelfde uur!" sprak de lama tot mij gericht, terwijl zijn assistent reeds druk in de weer was om het nodige aan te brengen: een waskom, een rituele vaas gevuld met (o.a.) olie, *tsampa* (geroosterd rogge-meel), zijn vajra en bel, etc. Ik kon maar geen beleefde uitdrukking indenkten om te verzoeken te mogen blijven, maar reeds gaf hij een antwoord: "Of, als je wil, kan je hier blijven. Zet je daar neer!"—alsof hij de vraag geraden had.

Er kwam weinig hocus pocus aan te pas. Khen Rinpoché liet de kleine vingertjes een afdruk maken (een van elke hand) in twee *chambu* vormen van bevochtigde *tsampa*, die hij dan in het waterbekken plaatste. Dan reciteerde hij een tekst zonder daarvoor behoefte te hebben aan een boek, deed teken aan de Sherpa dame het baby's hoofd boven het waterbekken te houden en goot af en toe wat van de olie erover. De kleine sloeg aan het huilen, maar hij ging ongestoord door met het ritueel en het gieten in kleine hoeveelheden olie. En plots, na misschien zes of zeven minuten draaide het kind naar de moeder toe, greep kordaat haar rechterborst vast en begon te drinken alsof er ter wereld niets anders bestond; en ging ermee door en door, zonder ophouden. Zucht van opluchting bij het Sherpa echtpaar die niet wisten hoe de lama te danken.

Wij, vreemdelingen in de Kathmandu Vallei der late 1960er jaren, waren naief zonder weerga, we hadden praktisch geen voorgangers, laat staan role models. Ik weet niet waar mijn kop stond toen ik de Lama achteraf vroeg: "Rinpoché, hoe doe je dat?"

"Kom morgen vroeg om zes uur, ik geef je de initiatie van Dorjé Nampar-jompa—'Vajra Volledige Overwinning.' Een retraite van zes maanden en je kunt het ook!"

Ik was er de volgende dag, hoewel ik me nauwelijks kon inbeelden hoe ik ooit in een situatie zou verzeilen om niet-drinkende pasgeborenen te redden van dehydratie of hongersnood. Achteraf verduidelijkte de Lama zijn opzet ietwat: "Misschien zal een tijd voor dergelijk retreat nooit aanbreken in je leven. Reciteer de mantra x keer per dag, met de visualisatie. Op zeker ogenblik zal het uitstekend van pas komen!"

Vele jaren later pas werd zijn bedoeling gans duidelijk. In verschillende talen bestaat de uitdrukking: Men kan een paard naar de rivier leiden; maar het doen drinken, dat is een andere zaak. Hetzelfde geldt voor studenten: men kan ze tot de bron leiden; deze mantra is het die hen deed drinken, semester na semester. Praktisch iedere student

droeg iets mee van de Tibetaanse wereld. Zowel de zwaksten als de uitblinkers—het maakte geen verschil uit. Geen enkele zou ooit de buitengewone gastvrijheid van zijn gastgezin vergeten, midden hun vaak benarde toestand; oorspronkelijk te Dharamsala en later te Kathmandu, en ook te Sarnath, te Buddhgaya, in de Bylakuppe en Mungod nederzettingen in Zuid-India, etc. In sommige gevallen bleven Amerikaanse gast en Tibetaans gastgezin ook jaren na het semester in contact. Van (*Osténs*) toffe kadée's gesproken!

Ik heb nooit moeten weten van gelukwensen noch uitingen van dank. Behalve die ene keer toen de Z.H. Dalai Lama (*ill. 3*) afscheid van mij nam: "Mijn oprechte dank. Je hebt zovele vrienden van Tibet gemaakt!" Mijn "Ik heb helemaal niets gemaakt. Het waren de ..." werd abrupt onderbroken met een "Geen woord méér! Ik weet waarvan ik spreek! Ik ben van alles op de hoogte!"

De eerder vernoemde Dzongsar Khyentse heeft het meer dan eens verklaard: "Wanneer het aan universiteiten gedoceerd wordt, is het alsof men vooraf zorgvuldig alle magie uit het boeddhisme heeft verwijderd." Ik poog het terug te plaatsen waar het hoort.

Hubert Declercq

ill. 1: "... in de afgelegen bergstreken van Nepal, op een vroege lentemorgen ..." (Foto Nazneen Zafar).

ill. 2: Khen Rinpoché, Lobsang Gedun van de Kyirong Gompa te Boudha, in het gezelschap van de jonge reïncarnatie van zijn guru. Fotograaf ongekend.

ill. 3: De Dalai Lama Tenzin Gyatso en, neerbuigend voor hem, de auteur. Foto alumnus Lee Day.

Eindnoten

- ^{1/} *Tibetan Buddhism—a Very Short Introduction*, Oxford University Press 2014, een mini-pocketboek van 130 paginas in de Very Short Introductions reeks; pp. 1-2.
- ^{2/} Waarschijnlijk was hij te gast bij de Sherpa Khenpo (abt) Sangyé Tendzin (1924-1990) van Serlo Gompa, nabij Junbesi, in Solu, Noordoost Nepal. "Tibetaanse lama" betekent hier dus 'gebaseerd op de Buddha's Woord in Tibetaanse vertaling'; en niet 'behorend tot het geografische land Tibet'.
- ^{3/} De best gekende, visueel geïllustreerde afbeelding bij ons is zonder twijfel de kaft van *De Avonturen van Kuifje—De Zeven Kristallen Ballen*, eerst uitgebracht door Casterman, Tournai/Daarnik 1948. Men ziet er Prof. Zonnebloem, omgeven door zo'n razend snelle, spiraalsgewijs opstijgende vuurbal of bolbliksem, terwijl Kuifje, Kapitein Haddock en Prof. Hercules Tarragon volledig ontsteld terugdeinzen (Bobbie zet het op een lopen). De hiermee corresponderende episode grijpt plaats op pp. 30-31.
- ^{4/} "Mijn geleerde gastheer" (*my learned host*) is mogelijk een tikje ironisch, misschien niet; maar het hierop volgende "wij mijmerden" (*we pondered*) maakt het duidelijk dat het om een conversatie tussen gelijken gaat, *inter pares*, op gelijke voet.
- ^{5/} "Bliksem Terreur" is mijn vertaling van de Sanskriet naam Vajra-bhairava. Het betreft hier een Tibetaanse tekst, met uitzondering van de mantra's die in het originele Sanskriet—de heilige taal van Indië—worden behouden. Ook daar is er een keuze: "Als je met de zuivere brahmaanse uitspraak van het Sanskriet vertrouwd bent, dan liefst op die manier. Zoniet, volgens de uitspraak van uw leraar."
- ^{6/} De driedimensionale is veel, veel moeilijker en zou ik jaren later leren.